

Άγιος Μάξιμος ο Γραικός- Από την Άρτα στην Ιταλία

/ [Βίοι Αγίων](#)

Μία φωτεινή μορφή του 16ου αιώνα, μία από τις σημαντικότερες προσωπικότητες μετά την πτώση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, είναι ο άγιος Μάξιμος ο Βατοπαιδινός, ο γνωστός στην Ρωσία ως Maksim Grek, δηλαδή Μάξιμος ο Γραικός. Η μνήμη του τιμάται στις 21 Ιανουαρίου.

Οι Ρώσοι παρέλαβαν τον Χριστιανισμό από τους Βυζαντινούς στα τέλη του 10ου αιώνα. Μέχρι της ανακηρύξεως σε Πατριαρχείο της Εκκλησίας της Ρωσίας, αυτή ανήκε ως μητρόπολη στο Οικουμενικό Πατριαρχείο της Κωνσταντινουπόλεως. Σχεδόν όλοι οι μητροπολίτες της Εκκλησίας της Ρωσίας, μαζί με το προσωπικό των μητροπόλεων τους, μέχρι και του Ισιδώρου (1437-1441) ήταν Έλληνες. Πάρα πολλοί Έλληνες κληρικοί (πατριάρχες, μητροπολίτες, επίσκοποι), μοναχοί από το Άγιον Όρος και λαϊκοί επισκέπτονταν την Ρωσία, ιδιαίτερα μετά την άλωση της Κωνσταντινουπόλεως, για να ζητήσουν οικονομική βοήθεια. Μερικοί δεν επέστρεφαν, αλλά παρέμεναν μόνιμα στην ρωσική γή.

Αλλους Έλληνες προσκαλούσαν οι ίδιοι οι Ρώσοι για τις εκκλησιαστικές ή εκπαιδευτικές ανάγκες τους. Έλληνες υπηρέτησαν ως διπλωμάτες, πολιτικοί, ιατροί, στις διάφορες υπηρεσίες των Ρώσων μοναρχών. Κανένας όμως από αυτούς δεν ευεργέτησε την Ρωσία όσο και όπως ο Μάξιμος, γι' αυτό και κανένας δεν έχει τόσο εξέχουσα θέση στην ρωσική εκκλησιαστική και κοσμική ιστορία, γραμματεία,

λογοτεχνία και την πανρωσική συνείδηση.

Κατηγορούνται οι Πατέρες σήμερα ότι ήταν αναχρονιστικοί, ότι οδήγησαν τους πιστούς στον φονταμενταλισμό, ότι δεν έκαναν διάλογο με την εποχή τους, ότι δεν ενδιαφέρθηκαν για τον πολιτισμό. Γι' αυτό, λένε αυτοί που πρεσβεύουν την παραπάνω θέση, επιβάλλεται η σύγχρονη θεολογία να γίνει μεταπατερική. Οι Πατέρες ήταν τα σύννεφα που έκρυβαν τον ήλιο Χριστό, οπότε, για να φωτιστούμε απευθείας από τον Χριστό, πρέπει να απομακρύνουμε τους Πατέρες. Αλλά οι Πατέρες, άσχετα αν μερικοί δεν θέλουν να το παραδεχθούν, αποτελούν την αυθεντική και απλανή οδό της θεολογίας και της σωτηρίας. Οι Πατέρες είναι οι συνεχιστές του έργου και της διδασκαλίας των αγίων αποστόλων. Έλεγε χαρακτηριστικά ο π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ: «Η Εκκλησία είναι πράγματι αποστολική, αλλά είναι επίσης και πατερική. Ουσιαστικώς είναι η Εκκλησία των αγίων Πατέρων. Δεν είναι δυνατόν να διαχωρισθούν οι δύο χαρακτηρισμοί. Επειδή η Εκκλησία είναι πατερική, είναι αληθώς και αποστολική». Οι άγιοι Πατέρες βίωσαν και εξέφρασαν την αποκάλυψη εν Πνεύματι Αγίω. Οι Πατέρες δεν αγνόησαν τον άνθρωπο, αλλά αγωνίστηκαν, θυσιάσθηκαν, αναλώθηκαν στην διακονία του πλησίον, στην σωτηρία όλου του κόσμου.

Ο άγιος Μάξιμος έζησε στην Ιταλία κατά την περίοδο που υπήρχε μία έντονη ανάπτυξη των επιστημών και των τεχνών, μία προβολή των ανθρωπιστικών αρχών και δικαιωμάτων• συναντήθηκε με την νεωτερικότητα, διαλέχθηκε μαζί της και προσέλαβε όσα στοιχεία ήταν ικανά να βοηθήσουν, να συμβάλουν στον αυθεντικό τρόπο ζωής του ανθρώπου. Στο Άγιον Όρος βίωσε την θεία Χάρη, απέκτησε την πείρα του Αγίου Πνεύματος, έγινε μέτοχος του θεανθρωπίνου είναι. Στην Ρωσία, αφού είχε προηγηθεί αυτή η πείρα του ανθρωπίνου και του θεανθρωπίνου είναι, και είχαν γίνει οι πνευματικές εκείνες ζυμώσεις μέσα στην καρδιά του, απέδωσαν εκατονταπλάσιους καρπούς. Ο Μάξιμος κατά κοινή ομολογία των Ρώσων δεν έφερε μόνο τον Θεό στην Ρωσία του 16ου αιώνα αλλά και τον πολιτισμό. Στο πρόσωπο του αγίου Μαξίμου βλέπουμε την διαλογικότητα, την ελευθερία του εν Χριστώ ανακαινισμένου ανθρώπου, τον αληθινό Πατέρα.

Ο Μάξιμος εμφανίστηκε σαν ένα αστέρι που δεν έσβησε, αλλά που επιμένει να φωτίζει τον πνευματικό ουρανό της Ρωσίας. Στην γή της Ρωσίας υπέμεινε το μακρόχρονο μαρτύριό του, αλλά και ο λαός της Ρωσίας τον τίμησε και τον τιμά ως έναν μεγάλο αγίο της. Το έργο του είχε μεγάλη επίδραση στην Ρωσία για αιώνες πάνω στην θεολογία και στην ορθόδοξη πνευματική ζωή. Όπως ομολογεί ο σύγχρονος Ρώσος καθηγητής της φιλοσοφίας, Μιχαήλ Γκρομόφ, «ως άξιος συνεχιστής του υψηλού ελληνικού πολιτισμού, ο άγιος Μάξιμος δικαιοματικά έγινε σοφός φιλόσοφος και διάσημος συγγραφέας της ρωσικής γής, που πρόσφερε τα

μέγιστα στην εξέλιξη του πολιτισμού μας».

Ο άγιος Μάξιμος εργάστηκε με αποστολικό ζήλο στον «αμπελώνα του Κυρίου» παρά τις απερίγραπτες σωματικές και ψυχικές δοκιμασίες, τις οποίες υπέστη κάτω από ανεκδιήγητες συνθήκες. Από τα τριάντα οκτώ χρόνια της ακούσιας και αναγκαστικής παραμονής του στην Ρωσία ως την κοίμησή του, είκοσι έξι χρόνια παρέμεινε φυλακισμένος ως κοινός εγκληματίας. Κατά τα έξι δε πρώτα χρόνια στην Μονή του Οσίου Ιωσήφ στο Βολοκολάμσκ ήταν σιδηροδέσμιος και υπέστη φρικτά μαρτύρια, ενώ οι εκκλησιαστικές αρχές του είχαν απαγορεύσει την Θεία Κοινωνία για δεκαοκτώ χρόνια.

Με την ευκαιρία της εκδόσεως των Απάντων του θα παρουσιάσουμε μία βιογραφία του αγίου μέσα από ρωσικές και ελληνικές πηγές εμπλουτισμένη με νέα στοιχεία. Εκτενή βίο για τον Μάξιμο έχουν γράψει οι καθηγητές Βλαδίμηρος Ικόννικοφ , Ηλίας Ντενίσωφ και Γρηγόριος Παπαμιχαήλ. Τα κείμενα όμως αυτά για πολλούς λόγους είναι δυσπρόσιτα στον σημερινό αναγνώστη. Ο βίος του αγίου Μαξίμου, που έχει εκδοθεί στην δημοτική αρχικά από την Ιερά Μονή Οσίου Γρηγορίου και κατόπιν από τις εκδόσεις Μαΐστρος, αποτελεί μετάφραση του βίου που συμπεριλήφθηκε στην έκδοση των έργων του από την Λαύρα του Αγίου Σεργίου και είναι αρκετά ελλιπής. Οι βίοι του Μαξίμου που έχουν γραφεί στα ρωσικά ανέρχονται σε δεκάδες, και ιδιαίτερα αυτοί που γράφτηκαν τον 18ο και 19ο αιώνα έχουν πολλά αντιφατικά στοιχεία. Οι κύριοι σύγχρονοι ερευνητές της ζωής και των έργων του αγίου Μαξίμου, η Νίνα Σινίτσινα, ο Βλάσιος Φειδάς, ο Κωνσταντίνος Τσιλιγιάννης και ο Χρήστος Λασκαρίδης, δεν έχουν γράψει βιογραφία του αγίου, ενώ αυτή του Τζάκ Χάνεϋ είναι αρκετά συνεπτυγμένη.

Δυστυχώς και οι σύγχρονοι του αγίου Μαξίμου δεν έγραψαν κάποιο βίο του αγίου, εκτός από κάποιες σύντομες αφηγήσεις. Αυτός που φαίνεται ότι ήταν ικανός να γράψει βιογραφία για τον άγιο Μάξιμο ήταν ο μαθητής του Σιλβανός, μοναχός της Λαύρας του Αγίου Σεργίου, γιατί είχε το πνεύμα του αγίου Μαξίμου, είχε την απαραίτητη πνευματική γνώση. Στην εισαγωγή της μεταφράσεως της ερμηνείας του Κατά Ματθαίον Ευαγγελίου από τον άγιο Χρυσόστομο, που έκανε ο Σιλβανός το 1524 με την βοήθεια του Μαξίμου, αναφέρει ότι ήταν μεγάλη ευλογία από τον Θεό που γνώρισε τον άγιο Μάξιμο. Θεωρεί πολύ μεγάλο τον άγιο Μάξιμο, που ξεχώριζε από όλους τους υπολοίπους της εποχής του. Μιλά με πολλή αυτομεμψία για την μετάφραση που επετέλεσε σε ένα τόσο ογκώδες και δύσκολο έργο. Αν και ο ίδιος ήταν που κατέβαλε όλο τον κόπο για την μετάφραση, τα αποδίδει όλα στον γέροντά του άγιο Μάξιμο. Όμως ο Σιλβανός πέθανε μαρτυρικά νωρίτερα από τον άγιο Μάξιμο.

Βέβαια η συγγραφή του βίου του αγίου Μαξίμου έχει πολλές δυσκολίες λόγω των

ποικίλων πολιτιστικών και πνευματικών χώρων στους οποίους έδρασε ο Μάξιμος (Άρτα, Ιταλία, Άγιον Όρος, Ρωσία), αλλά και λόγω των πολύ ιδιαιτέρων συνθηκών εκείνης της εποχής. Η πνευματική σκιαγράφηση του βίου του αγίου Μαξίμου έχει εξίσου τις δυσκολίες της. Πώς είναι δυνατόν να αποκαλυφθεί και να φανερωθεί στην δημοσιότητα η μυστική ζωή ενός αγίου; «Πνευματικός ανακρίνει μέν πάντα, αυτός δε υπ' ουδενός ανακρίνεται». Το εγχείρημα γίνεται ακατόρθωτο· μόνο η προδιάθεση από αγάπη προς τον άγιο και προς δόξαν Θεού μένει για να τολμηθεί αυτό το έργο.

Από την Άρτα στην Ιταλία

Ο Μιχαήλ –ο μετέπειτα Μάξιμος ο Γραικός– γεννήθηκε το 1470 στην Άρτα από πλούσιους και ευσεβείς γονείς, τον Μανουήλ Τριβώλη και την Ειρήνη. Οι Τριβώληδες ανήκαν σε μεγάλη βυζαντινή αρχοντική οικογένεια και είχαν φιλική σχέση με τους τελευταίους βυζαντινούς αυτοκράτορες, Θωμά και Κωνσταντίνο Παλαιολόγο. Ο Δημήτριος Κυδώνης αποδίδει σε έναν Τριβώλη την συμφιλίωση του αυτοκράτορα Μανουήλ του Β΄ με τον δεσπότη του Μυστρά Θεόδωρο τον Α΄. Ο Κάλλιστος Α΄ Τριβώλης έγινε πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (1350-1354 και 1355-1363) στον «χρυσό αιώνα» της θεολογίας και του ησυχασμού. Έχει καταταγεί στο Αγιολόγιο της Ορθοδόξου Εκκλησίας.

Από τους Τριβώληδες της Σπάρτης ο Μανουήλ πήγε στην Άρτα, ο δε αδελφός του Δημήτριος εγκαταστάθηκε στην Κέρκυρα, όπου δημιούργησε μεγάλη οικογένεια «πού συνδέθηκε με την διοίκηση και την βενετσιάνικη ευγένεια της νήσου». Ο Δημήτριος Τριβώλης ήταν γνωστός βιβλιόφιλος και από τους αξιολογότερους αντιγραφείς κωδίκων «κλασικών ελληνικών έργων», κάτοχος της θείας και της θύραθεν σοφίας. Ήταν μαθητής του Γεωργίου Πλήθωνα, έτρεφε ιδιαίτερη αγάπη στον Πλάτωνα και τον Πλωτίνο. Ακολουθεί τον τελευταίο ηγεμόνα της Πελοποννήσου, Θωμά Παλαιολόγο στην Ρώμη, όπου παρέμεινε αρκετό καιρό υπό την προστασία του καρδινάλιου Βησσαρίωνα. Κυμαινόταν μεταξύ Ορθοδοξίας και Ρωμαιοκαθολικισμού. Παρευρίσκεται στους αρραβώνες της Ζωής-Σοφίας Παλαιολογίνας με τον μεγάλο ηγεμόνα της Ρωσίας Ιβάν τον Γ΄. Από το 1462 μέχρι το 1481 τον βλέπουμε να μετακινείται μεταξύ Άρτας και Κέρκυρας. Το τελευταίο του χειρόγραφο τον εμφανίζει, το 1481, κάτοικο της Κέρκυρας. Στην Ιταλία παραμένει για μεγάλο χρονικό διάστημα, αλλά τα έτη 1464 και 1465 βρίσκεται στην ενετοκρατούμενη Κρήτη .

Ο πατέρας του αγίου Μαξίμου, Μανουήλ, ήταν πριν την άλωση της Άρτας (1449) στρατιωτικός διοικητής, ενώ έπειτα ένας από τους άρχοντές της. Οι ρωσικές πηγές χαρακτηρίζουν τους γονείς του αγίου Μαξίμου «φιλοσόφους», δηλαδή κατέχοντας ανώτερη μόρφωση. Ο ίδιος ο άγιος στα έργα του γράφει ότι οι γονείς

του είναι «γνήσιοι πιστοί», και ότι ο πατέρας του «διακρινόταν για την αφοσίωση στην ορθόδοξη πίστη. Γι' αυτό και διαπαιδαγώγησε τον γιό του με τους κανόνες της ευσεβείας και του φόβου του Θεού». Ο άγιος απέκτησε από μικρός ορθόδοξο εκκλησιαστικό φρόνημα.

Ο Μιχαήλ Τριβώλης έμαθε τα πρώτα γράμματα κοντά στους γονείς του και σε κατ' οίκον διδασκαλία από εξαιρετικούς δασκάλους. Η Άρτα ήταν μεγάλη και επιφανής πόλη της Ηπείρου, πλούσια λόγω του εμπορίου. Στο γυμνάσιο, το οποίο ασφαλώς θα υπήρχε, άκουσε ο Μιχαήλ τα εγκύκλια μαθήματα. Δυστυχώς δεν υπάρχουν πρωτογενείς πηγές για την παιδεία στην Άρτα λόγω της καταστροφής τους από τους Τουρκαλβανούς μετά την μάχη της Άρτας το 1821. «Έτσι δικαιολογείται η έλλειψη άμεσων και αδιαμφισβήτητων πηγών για την παιδεία της Άρτας στον πρώτο αιώνα της Τουρκοκρατίας» .

Ασφαλώς ο φιλομαθής και ευφυής μικρός Μιχαήλ θα περνούσε αρκετές ώρες μέσα στην βιβλιοθήκη του πατέρα ή του θείου του Δημητρίου μελετώντας τα διάφορα χειρόγραφα κάτω από την παρακολούθηση των δασκάλων του, οι οποίοι φρόντιζαν για την συστηματική μόρφωσή του.

Ο Μιχαήλ από νέος «καλλιέργησε την μάθηση», όπως μας πληροφορεί επιστολή που έστειλε ο ηγούμενος της Μονής του Βατοπαιδίου Άνθιμος στον μεγάλο δούκα Βασίλειο Γ' Ιβάνοβιτς. Η έφεση και επιθυμία για πληρέστερη μάθηση δεν μπορούσε να ικανοποιηθεί στην Άρτα. Ο πατέρας του παρακάλεσε τον αδελφό του Δημήτριο να δεχθεί κοντά του τον Μιχαήλ και να φροντίσει για την περαιτέρω πληρέστερη μόρφωσή του. Ήταν τότε είκοσι χρόνων. Στο μικρό χρονικό διάστημα κατά το οποίο έμεινε στην Κέρκυρα, πριν αναχωρήσει για την Ιταλία, μαθήτευσε στον «ρήτορα και φιλόσοφο και αντιγραφέα χειρογράφων Ιωάννη Μόσχο», του οποίου η ηλικία πρέπει να ήταν πολύ προχωρημένη.

Ο Ιωάννης Μόσχος, ο αξιολογότερος μαθητής και συνεχιστής του έργου του μεγάλου φιλοσόφου Γεωργίου Πλήθωνα Γεμιστού, βρισκόταν στην Κέρκυρα, πρόσφυγας από τον Μυστρά μαζί με τους δύο γιούς του, Γεώργιο και Δημήτριο, και διατηρούσαν σχολή. Ο Ιωάννης δίδασκε φιλοσοφία, ενώ ο γιός του Γεώργιος ιατρική και ρητορική. Τότε ο Μιχαήλ συνδέθηκε με στενή φιλία με τους αδελφούς Γεώργιο και Δημήτριο, τους οποίους θα συναντούσε έπειτα στην Ιταλία, στο παλάτι του φίλου και προστάτη του Τζιανφραντζέσκο Πίκο, ηγεμόνα της Μιραντόλα.

Ο Μιχαήλ ούτε γεννήθηκε στην Κέρκυρα ούτε υπήρξε μόνιμος κάτοικός της. Επομένως δεν ήταν δυνατή και η εισδοχή του στο μεγάλο συμβούλιο της πόλης. Υπάρχει η λανθασμένη άποψη ότι ο Μιχαήλ έλαβε μέρος στις εκλογές για το

μεγάλο συμβούλιο της Κέρκυρας. Πράγματι βλέπουμε συμμετοχή κάποιου Μιχάλη (όχι Μιχαήλ) Τριβώλη στις εκλογές του 1490, στις οποίες δεν κατόρθωσε να εκλεγεί. «Ο Μιχάλης Τριβώλης -έτσι είναι καταχωρημένος στα πρακτικά- που έλαβε μέρος στις εκλογές του μεγάλου συμβουλίου το 1490, ήταν ο Μιχαήλ Τριβώλης του Δημητρίου και όχι ο Μιχαήλ Τριβώλης του Μανουήλ, ο μετέπειτα μοναχός Μάξιμος». Πρόκειται δηλαδή για τον πρώτο εξάδελφο του Μαξίμου, ο οποίος γεννήθηκε, μεγάλωσε και κατοικούσε μόνιμα στην Κέρκυρα, και είχε τα προσόντα εισδοχής στο μεγάλο συμβούλιο των 150.

Παραμένοντας στην Ελλάδα ο Μιχαήλ δεν μπορούσε να ικανοποιήσει την δίψα του για ανώτερη μάθηση. Μετά την τουρκική κατάκτηση το υψηλό επίπεδο παροχής παιδείας υποβαθμίστηκε. Ο πατέρας του, όταν επισκέφθηκε την Άρτα ο φίλος του Ιανός (Ιωάννης) Λάσκαρις, τον παρακάλεσε να περάσει από την Κέρκυρα, να πάρει μαζί του στην Ιταλία τον γιό του, και να φροντίσει για την μόρφωσή του στα σπουδαιότερα πανεπιστήμια.

Η Ιταλία είχε γίνει το σχολείο της Ευρώπης κατά τον 15ο και 16ο αιώνα. Οι σπουδαιότεροι Έλληνες λόγιοι, και προ της πτώσεως της Κωνσταντινουπόλεως, αλλά ιδιαίτερα μετά από αυτήν, μεταναστεύουν στην Δύση, κατά προτίμηση στην Ιταλία, για να αποφύγουν τα δεινά των Τούρκων κατακτητών. Με την σοφία τους μεταλαμπαδεύουν το φως της αρχαίας ελληνικής φιλολογικής και φιλοσοφικής γνώσεως. Ίδρυσαν σχολές ή δίδαξαν ως περιζήτητοι καθηγητές στα διάφορα ιταλικά πανεπιστήμια την κλασική ελληνική φιλολογία και φιλοσοφία. Πάρα πολλοί διάσημοι ελληνιστές υπήρξαν μαθητές του Εμμανουήλ Χρυσολωρά (1355-1415), ο οποίος ως καθηγητής αρχικά στην Φλωρεντία και ύστερα σε άλλα ιταλικά πανεπιστήμια τους μύησε στην μελέτη των αρχαίων ελληνικών κειμένων. Η μανία μελέτης της ελληνικής κλασικής αρχαιότητας οφείλεται και στους φημισμένους Έλληνες λογίους Λεόντιο Πιλάτο, Δημήτριο Θεσσαλονικέα, Ιωάννη Αργυρόπουλο, Θεόδωρο Γαζή, Γεώργιο Πλήθωνα, καρδινάλιο Βησσαρίωνα, Γεώργιο Τραπεζούντιο, Δημήτριο Χαλκοκονδύλη, Κωνσταντίνο και Ιανό Λάσκαρη, Νικόλαο Τομαίο, Μάρκο Μουσούρο και άλλους.

Η αναγέννηση του ανθρωπισμού με την καλλιέργεια των κλασικών σπουδών δημιούργησε το φαινόμενο της νεωτερικότητας στην Ιταλία. Πολλοί κοσμικοί άρχοντες, αλλά και πάπες, έγιναν πρωτεργάτες στην δημιουργία και τον εμπλουτισμό βιβλιοθηκών με την συγκέντρωση χειρογράφων θησαυρών της αρχαίας ελληνικής αλλά και λατινικής γραμματείας. Άρχοντες, πλούσιες οικογένειες και πολλοί ιδιώτες προστάτευαν τις επιστήμες και την κλασική αρχαιότητα. Οι πόλεις με την πρόσκληση των επιφανέστερων Ελλήνων λογίων προσπαθούσαν να προβάλουν τα πανεπιστήμιά τους. Ιδιαίτερα υποστηρίζονταν οι

μεταφραστές των αρχαίων ελληνικών κειμένων, ενώ μεγάλοι εκδοτικοί οίκοι αναλάμβαναν την έκδοση των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων, που γίνονταν με πλούσιες επιχορηγήσεις.

Κατά την περίοδο αυτή της ακμής των κλασικών σπουδών μεταβαίνει στην Ιταλία ο Μιχαήλ Τριβώλης για επιστημονική κατάρτιση. Δεν μας δίνει ο ίδιος στα έργα του λεπτομέρειες για την εκεί παραμονή του. Γενικά αναφέρει, ότι όταν ήταν νέος, έζησε αρκετά χρόνια κοντά σε πολύ σοφούς άνδρες, ότι είχε διάσημους δασκάλους, από τους οποίους καταγράφει ορισμένους μόνο ονομαστικά. Μνημονεύει μόνο τις πόλεις Βενετία, Πάδοβα, Φερράρα, Φλωρεντία και Μεδιόλανα (Μιλάνο), στα πανεπιστήμια των οποίων φοίτησε για δώδεκα περίπου χρόνια και απέκτησε τεράστια και βαθειά μόρφωση. Ποιές ακριβώς επιστήμες σπούδασε δεν μας λέει. Αναφέρει μόνο ότι μελέτησε πολλά και διάφορα συγγράμματα, χριστιανικά και της θύραθεν σοφίας, και ωφεληθήκε ψυχικά πολύ από αυτά.

Το 1490 περίπου ο Μιχαήλ Τριβώλης φθάνει στην Βενετία, το «δεύτερο Βυζάντιο» για τους Έλληνες, όπως την ονομάζει ο Βησσαρίων. Βάσιμη θεωρείται η πληροφορία ρωσικού Βίου του Μαξίμου ότι φοίτησε στο ελληνικό σχολείο της πόλεως. Εκεί διδάχθηκε τα λατινικά και τα ιταλικά και πλούτισε την εγκύκλιο μόρφωσή του. Δεν φαίνεται απίθανο να είχε δασκάλους τους λογίους Έλληνες Δημήτριο Μόσχο, Ιουστίνο Δεκάδιο, Αριστόβουλο Αποστόλη και τους Κρητικούς Δημήτριο Δούκα και Ιωάννη Αργυρόπουλο, οι οποίοι από το 1478 ως το 1499 έμεναν στην Βενετία.

Η πλούσια και όμορφη Πάδοβα ήταν ο επόμενος σταθμός για την πανεπιστημιακή μόρφωση του Μιχαήλ. Από τον Αυγουστίνο Nifo, τον «νεοπολιτάνο φιλόσοφο» –έτσι τον ονομάζει ο Μάξιμος– διδάχθηκε την περιπατητική φιλοσοφία.

Για να τελειοποιήσει τις γνώσεις του στην λατινική γλώσσα πήγε στην Φερράρα. Εκεί δίδασκαν πολλοί λατινιστές καθηγητές, Ιταλοί και Έλληνες. Στα συγγράμματά του αναφέρει: «Στην Ιταλία γνώρισα πολλούς που έπασχαν από εθνική (ειδωλολατρική) ασέβεια και έβριζαν τα τιμιώτατά μας μυστήρια. Ανάμεσα σ' αυτούς ήταν κάποιος στην Φερράρα ονόματι Κομπέσμικ (πρόκειται για τον Ιταλό ποιητή Νικόλαο Λέλιο Cosmico), ο οποίος υπερέβαλλε όλους στην θύραθεν διδασκαλία, και όταν πέθαινε έλεγε σε μαθητές και φίλους: «Αύριο θα αναπαυθώ στα Ηλύσια πεδία με τον Σωκράτη, τον Πλάτωνα και όλους τους ήρωες». Τόσο πολύ τον είχε γοητεύσει η αρχαιοελληνική διδασκαλία του» .

Πολύ περισσότερο χρόνο ο Μιχαήλ Τριβώλης παρέμεινε στην πόλη της Φλωρεντίας, την «νέα Αθήνα» της Δύσεως, κέντρο καλλιέργειας των ανθρωπιστικών σπουδών και της ιταλικής αναγεννήσεως. Κατά τα πρώτα χρόνια

μαθήτευσε στο Studium, όπου δίδασκε ο Λάσκαρις. Εξασφάλιζε την επιβίωσή του αντιγράφοντας χειρόγραφα γι' αυτόν. Ένα από αυτά, τα Γεωπονικά, βρίσκεται στην Εθνική βιβλιοθήκη του Παρισιού. Στο τέλος του χειρογράφου επισυνάπτοντας το πρώτο του επίγραμμα υπογράφει ως «Μιχαήλ». Το χειρόγραφο το αντέγραψε σε είκοσι οκτώ μέρες.

Το επίγραμμα, το οποίο πρωτοδημοσίευσε ο Ντενίσωφ έχει ως εξής:

«Μιχαήλου

Δις δέκα και δις τέσσαρ' εν ήμασι τούτο το έργον

Λασκάρει Μιχαήλ γράψα Γεηπονίης» .

Καθηγητές του στην Φλωρεντία είχε τον ξακουστό για την ικανότητα στην κριτική των αρχαίων κειμένων Αγγελο Politiano, τον Μαρσίλιο Ficino και τους Έλληνες Γεώργιο Τραπεζούντιο, δάσκαλο της ελληνικής γραμματικής, της λατινικής Ρητορικής, της Λογικής και της Διαλεκτικής, τον Δημήτριο Χαλκοκονδύλη, έξοχο ερμηνευτή των Σοφοκλή, Θουκιδίδη και Δημοσθένη. Στην Φλωρεντία συνδέθηκε στενά με τους Μάρκο Μουσούρο, Ιωάννη Γρηγορόπουλο και Σκιπίωνα Φορτιγκουέρρι ή Καρτερομάχο, ο οποίος έγινε αγαπητός φίλος του.

Από τον Μαρσίλιο Ficino διδάχθηκε ο Μιχαήλ την πλατωνική φιλοσοφία, ιδιαίτερα ανάλυση σημαντικών χωρίων από τα έργα του Πλάτωνα, τα οποία μιλούσαν για τον Θεό. Έτσι μπορούσε να γνωρίζει πολύ καλά την σχέση Πλατωνικής φιλοσοφίας και Χριστιανισμού. Η γνώση και η θέση του για τον Πλάτωνα φαίνεται και στον Λόγο περί Πλάτωνος, τον οποίο έγραψε αργότερα.

Το ότι ο Μιχαήλ μελέτησε τους αρχαίους συγγραφείς φαίνεται από τις αναφορές που υπάρχουν στα συγγράμματά του. Συχνά αναφέρει χωρία από τους Όμηρο, Ησίοδο, Πίνδαρο, Πυθαγόρα, Πλάτωνα, Επίκουρο, Διαγόρα, Θουκιδίδη, Πλούταρχο, Μένανδρο, Σουίδα (ή Σούδα), κ.ά. Την τέλεια εκμάθηση της λατινικής γλώσσας μαρτυρεί η αναφορά του σε Λατίνους συγγραφείς, αλλά και η μεταφραστική μέθοδος, την οποία ακολούθησε στην Ρωσία κατά τα πρώτα χρόνια της παραμονής του.

Μετά την αναχώρηση του δασκάλου και προστάτη του Ιανού Λάσκαρι για το Παρίσι, ο Μιχαήλ πήγε στην Μπολόνια (1495) και γνώρισε τον περίφημο ελληνιστή Αντώνιο Ούρτσεο Κόντρο (Urceo Codro). Οι οικονομικές δυσκολίες του Κόντρο δεν επέτρεψαν την αξιοποίηση του Μιχαήλ. Κατά το 1496 καταλήγει στην Βενετία, όπου βρίσκονταν οι φίλοι του Ιωάννης Γρηγορόπουλος και Σκιπίων Καρτερομάχος. Η Βενετία ήταν τότε σημαντικό κέντρο πνευματικής κινήσεως. Εκεί, ο Αλδος

Μανούτιος (1449-1515) ίδρυσε τυπογραφείο, επινοώντας και δικά του τυπογραφικά στοιχεία, και άρχισε να εκδίδει τα πρώτα ελληνικά κείμενα. Ο Μιχαήλ λέει γι' αυτόν ότι ήταν πολύ ευφυής και φιλόσοφος, κάτοχος της ελληνικής και λατινικής φιλολογίας. Τον είχε γνωρίσει στην Βενετία και πήγαινε πολύ συχνά σε αυτόν για ζητήματα βιβλίων .

Ο Μιχαήλ λόγω της μεγάλης μορφώσεώς του έγινε περιζήτητος ως επιστήμονας, και στην Βενετία συνεργάζεται, εκτός από τον Άλδο Μανούτιο, και με τα δύο άλλα τυπογραφεία των ελληνικών εκδόσεων των Κρητικών Ζαχαρία Καλλιέργη και Νικολάου Βλαστού. Από εκεί επισκέφθηκε το Μιλάνο και τις Βερκέλλες του Πεδεμοντίου και γνώρισε τον ουμανιστή κληρικό Νικόλαο Taresso (Ταρέσσο), από τον οποίο γνωρίζει τον λάτρη της ελληνικής φιλολογίας Λουδοβίκο Ticioium. Ο Ταρέσσο συνεργαζόταν για την έκδοση του λεξικού Σουίδα ή Σούδα με τους εκδότες του Μιλάνου Bissoli και Mansi. Ο Μιχαήλ πληροφορήθηκε για την έκδοση και με εισήγηση του Νικολάου Ταρέσσο προσκλήθηκε να εργασθεί κοντά στον άρχοντα της Δεκιανής Λουδοβίκο Tizzoni (Τιτσόνι), είχε όμως αποδεχθεί προηγουμένως πρόσκληση από τον άρχοντα Τζιανφραντσέσκο Πίκο ντέλλα Μιράντολα, που λάτρευε τα ελληνικά γράμματα.

Λόγω της επιρροής του κηρύγματος του Ιερωνύμου Σαβοναρόλα, ο Τζιανφραντσέσκο Πίκο στράφηκε προς τους Έλληνες Πατέρες της Εκκλησίας. Αυτή η στροφή βοήθησε τον Μιχαήλ να ασχοληθεί με την μετάφραση στα λατινικά και τον σχολιασμό των μεγάλων Ελλήνων Πατέρων για μια τετραετία, από το 1498 ως το 1502, ικανοποιώντας την βαθύτερη δίψα του και γνωρίζοντας σε βάθος την θεολογία τους. Κάτοχος της πατερικής σκέψεως, αντιλαμβανόνταν ότι η φιλοσοφία των αρχαίων Ελλήνων δεν μπορούσε να δώσει απάντηση στα θεολογικά προβλήματα της εποχής του. Υπερασπιζόταν την Πατερική Παράδοση, απορρίπτοντας την σχολαστική θεολογία της Δυτικής Εκκλησίας.

Πηγή: Άπαντα Αγίου Μαξίμου Γραικού, Αγίου Μαξίμου Γραικού Λόγοι, Τόμος Α΄, Μετάφραση: Μάξιμος Τσυμπένκο –Τιμόθεος Γκίμον, Έκδοσις Ιεράς Μεγίστης Μονής Βατοπαιδίου, Άγιον Όρος 2011